

έρευνητικὸν πνεῦμα, μὲ ἀναζήτησιν πάσης ὠφελίμου πηγῆς καὶ μὲ ἔλεγχον τῆς διεθνoῦς βιβλιογραφίας κατὰ τρόπον πείθοντα ὅτι ὁ Σ. εἶναι ἱκανώτατος καὶ ὠριμος ἔρευνητῆς εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Μυκηναϊκῶν καὶ κλασσικῶν κειμένων. Οἱ ἔρευνηταὶ τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, ὡς διεπίστωσα εἰς τὸ τελευταῖον Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Ὀμοσπονδίας Κλασσικῶν Σπουδῶν ἐν Βουδαπέστη εἶναι πολλοὶ εἰς τὰ ξένα κράτη. Εἰς τὸ ἰδικόν μας βλέπω τώρα εὐχαρίστως ὅτι ὁ Προμπονάς διατρέπει. Ἡ διατριβὴ εἶναι ἀρίστη, ἐφωδιασμένη μὲ πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν καὶ μὲ ἐξ πίνακας ὀνομάτων, πραγμάτων, χωρίων κλπ. διευκολυνόντων τὴν λεπτομερεστέραν μελέτην τῶν γραφομένων.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

ΑΘΑΝ. ΙΩ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ, **Βραυρωνία Προσωπογραφία. Φιλιάδαι καὶ Κυδαντίδαι δημόται.** Ἀθήνα 1980.

Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν προσετέθη προσφάτως τὸ ὡς ἄνω βιβλίον περὶ δημοτῶν ἀνηκόντων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τοὺς δήμους τῆς Ἀττικῆς τοὺς γνωστούς ὑπὸ τὸ ὄνομα Φιλιάδαι καὶ Κυδαντίδαι. Ἀφοῦ ὅμως τοῦτο δὲν διεκδικεῖ τίτλους λαϊκοῦ ἀναγνώσματος, ἀλλ' ἀπευθύνεται πρὸς περιωρισμένον κύκλον εἰδικῶν ἐπιστημόνων, θὰ ἦτο προσιτὸν καὶ εἰς τοὺς ἐκτὸς Ἑλλάδος, ἂν ἦτο διατυπωμένοι εἰς ἐπιστημονικὴν γλῶσσαν. Οὕτω θ' ἀπεφεύγοντο καὶ τὰ ἐπαναλαμβανόμενα Φιλιάδες, Κυδαντίδες, ἀντρέγυνο καὶ τὰ τοιαῦτα.

Εἰς τὰ ἐν τῇ ὑποσημειώσει τοῦ προλόγου ἀναφερόμενα βιβλία προσωπογραφίας ἔχει τὴν θέσιν τῆς καὶ ἡ Θηβαϊκὴ προσωπογραφία τοῦ Στεφάνου Ν. Κουμανούδη, ἐκδ. Ἀρχ. Ἐταιρείας 1979, ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων παρ' ἡμῖν. Διὰ τοὺς ἐν τῷ αὐτῷ ὡς ἄνω προλόγῳ σημειουμένους καθηγητὰς Πανεπιστημίου κ. Α. Raubitschek καὶ Ἡλ. Καπετανόπουλον, τὸν πρῶτον «στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Princeton» τὸν δεύτερον «στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Yale», ἃς σημειωθῆ, ὅτι ὁ πρῶτος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἀπέλθει ἐκεῖθεν καὶ ἐγκατασταθεὶς εἰς Palo Alto ἐδίδασκε μέχρι πρό τινος εἰς τὸ Stanford University, ὁ δεύτερος διδάσκει ἀπὸ ἐτῶν εἰς τὸ Central Connecticut State College, New Britain. Ταῦτα διὰ τὸ «πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν» καὶ ὀνομάζειν, κατὰ τὸν ἐκ Σαμοσάτων, «τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην δὲ σκάφην».

Ἡ συγκέντρωσις ὕλικου διὰ τὴν σύνθεσιν τοιοῦτου βιβλίου δὲν εἶναι εὐχερῆς, διότι, ὑπάρχουν μὲν τὰ παλαιὰ βοηθήματα τῶν Kirchner καὶ Sundwall διὰ τὴν ἀττικὴν προσωπογραφίαν, ἐπὶ πλέον οἱ Indices τῶν τόμων τοῦ SEG καὶ τοῦ Hesperia, ἀλλὰ τὸ ἀνακῦπτον καθ' ἡμέραν ἐπιγραφικὸν ὕλικόν ἐξ ἀνασκαφῶν, καὶ τυχαίων κυρίως εὐρημάτων, δημοσιεύεται εἰς πληθὺν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν τῆς διεθνoῦς Γραμματολογίας ἢ ἀναδημοσιεύεται, συνήθως βελτιωμένον, εἰς ἐκδομένης μονογραφίας καὶ συναφῆ βιβλία.

Διευκολύνει τὸν ἀναγνώστην, ἂν τὸ ὄνομα τοῦ προσωπογραφομένου ἀναγράφεται διὰ κεφαλαίων γραμμάτων ἢ παχέων τοιούτων, ὡς παρὰ Kirchner καὶ Κουμανούδη κλπ. ἡ θέσις του πάντως εἶναι ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου καὶ ὄχι εἰς τὸ μέσον τούτου ὡς ἐν προκειμένῳ.

Τί σκοποὺς ἐξυπηρετοῦν τὰ ἐν σελ. 93—107, ἂν μὴ καὶ τὰ ἀπὸ σελ. 113—125; Θὰ ἦτο ἴσως περιττός, καὶ ἀπλοῦς ἀκόμη κατάλογος τῶν ὀλίγων τούτων Φιλαιδῶν καὶ Κυδαντιδῶν, ἀφοῦ εἰς τὰς προηγηθείσας σελίδας γίνεται ἐκτενὴς λόγος περὶ ἐκάστου τούτων.

Ἀπὸ τοὺς γνωστούς Φιλιάδας ἀπουσιάζουν ὁ Μένανδρος Διονυσίου Φιλὰ (πατὴρ καὶ υἱὸς) τῆς ἐπιγραφῆς ἐν I. G. II², 2045 στίχ. 22 (= Ἀρχ. Ἐφημ. 1950/51

σελ. 40 στίχ. 162=’Αρχ. ’Εφημ. 1977, παρένθετος πίναξ μετά τὴν σελ. 16, Col. II στίχ. 103).

’Ὡς πρὸς τὸν Τελεσφόρος Μ—/τους Φ[υλ]άδης, ἐν ’Αρχ. ’Εφημ. 1950/51 σελ. 40 στίχ. 180: ’Η ἐπιγραφή ἀνεδημοσιεύθη, ὁμοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐνεπιγράφων τεμαχίως τῆς αὐτῆς στήλης, ἐν ’Αρχ. ’Εφημ. 1977, παρένθετος πίναξ (μετὰ τὴν σελ. 16): ἐκεῖ εἰς τὸν 20ον στίχον τῆς Col. III ἀποκατεστάθη, ἦτοι Τελεσφόρος Μ - - - /τους Φ[ιλ]άδης.

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ Θ. ΜΙΤΣΟΣ

* *

K. J. DOVER, **Aristophanic Comedy**. University of California Press. Berkeley and Los Angeles. 1972. σελ. 253.

Τὸ βιβλίον τοῦ Sir Kenneth J. Dover, ἄλλοτε Καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον St. Andrews τῆς Σκωτίας νῦν δὲ Προϊσταμένου τοῦ Κολλεγίου Christ Church τῆς ’Οξφόρδης, ἀποτελεῖ προῖδον μακρᾶς ἀναστροφῆς του μετὰ τὸ ἔργον τοῦ ’Αριστοφάνους (πβ. τὴν μακρὰν ἐπισκόπησίν του τῶν ’Αριστοφανικῶν σπουδῶν ἐν *Lustrum* 2 (1957) σελ. 52—112, τὸ περὶ Κωμωδίας κεφάλαιον ἐν *Fifty Years (and Twelve) of Classical Scholarship*, ’Οξφόρδη 1968, σελ. 123—158, καὶ τὴν ἐκδοσιν τῶν *Νεφελῶν* (*Aristophanes. Clouds*), ’Οξφόρδη 1968), ἤρχισε δὲ νὰ λαμβάνη ὀριστικὴν μορφήν τὸ 1967, μετὰ σειρὰν μαθημάτων τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Berkeley τῆς Καλιφορνίας. ’Ὅπως γράφει ὁ συγγρ. εἰς τὸν Πρόλογόν του, «τὸ βιβλίον κατ’ ἀρχὴν ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἀναγνώστην ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἀλλὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν ἢ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς κωμωδίας ὡς μορφῆς τέχνης. ’Εὰν ἔγραφον διὰ ἐπαγγελματίας φιλολόγους, αἱ ἀπόψεις μου θὰ ἦσαν αἱ αὐταί, ἢ σειρὰ ἑμῶς ἐπεξεργασίας των θὰ ἦτο διαφορετικὴ: αἱ μνεῖαι μεμονωμένων χωρίων τοῦ ’Αριστοφάνους θὰ ἦσαν συχνότεραι καὶ βραχύτεραι, θὰ ἀφιέρωνα δὲ πολὺ περισσότερον χῶρον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς γλώσσης, τοῦ ὕφους καὶ τοῦ μέτρου. ’Ελπίζω ἐν τούτοις ὅτι μερικαὶ ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις μου θὰ παρουσιάσουν ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς λογίους».

Τὸ ὅλον ἔργον χωρίζεται εἰς τὰ ἐξῆς κεφάλαια: (1) Αἱ μαρτυρίαι. (2) Θεατρικοὶ ὄροι. (3) Φαντασία. (4) Ψευδαίσθησις, νοθεσία καὶ ἀναψυχή. (5) Σύστασις καὶ ὕφος. (6) Ἀχαρνῆς. (7) Ἴππῆς. (8) Νεφέλαι. (9) Σφήκες. (10) Εἰρήνη. (11) Ὅρνιθες. (12) Λυσιστράτη. (13) Θεσμοφοριάζουσαι. (14) Βάτραχοι. (15) Ἐκκλησιάζουσαι. (16) Πλοῦτος. Ἐπιτάσσονται τέλος ἡ Ἐπιλογὴ βιβλιογραφίας καὶ οἱ Πίνακες.

’Ο συγγραφεὺς κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν θεμάτων του δὲν ἐξετάζει τὰ ἔργα τοῦ ’Αριστοφάνους μόνον ὡς πηγὴν κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἱστορίας οὔτε μόνον ἀπὸ πλευρᾶς καθαρῶς λογοτεχνικῆς (πλοκή, γλῶσσα, ὕφος, ρυθμὸς, φαντασία) ἀλλὰ καί, κυρίως, ὡς ἔργα θεατρικά, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν διὰ νὰ παρασταθοῦν διὰ μίαν καὶ μόνην φορὰν (μετὰ ἐξαιρέσεων τοὺς *Βατράχους*, πβ. Ὑπόθ. I. 32 οὕτω δὲ ἐθανυμάσθη τὸ *δράμα* διὰ τὴν ἐν αὐτῷ παραβάσιν ὥστε καὶ ἀνεδιδάχθη, ὡς φησι *Δικαίταρχος*) ἐνώπιον τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, ἐντὸς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν ἐν ἄστει Διονυσίων ἢ τῶν Ληναίων. Ἡ πολλαπλὴ αὐτῆ ἀντιμετώπισις τοῦ ’Αριστοφανείου ἔργου ὑπὸ τοῦ συγγρ. δικαιώνει τὴν ἐτυμηγορίαν τοῦ χρόνου περὶ τοῦ ’Αριστοφάνους ὡς τοῦ τελευταίου καὶ μεγίστου ἐκπροσώπου τῆς Ἀρχαίας Κωμωδίας ἀλλὰ καὶ τοῦ πρώτου καὶ μεγίστου κωμικοῦ ποιητοῦ τῆς Εὐρώπης.

Εἶναι εὐτύχημα διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀναγνώστας ὅτι τὸ λαμπρὸν αὐτὸ βιβλίον μεταφρασθὲν ὑπὸ τοῦ Καθηγ. Φ. Ι. Κακριδῆ ἐξεδόθη τὸ 1978, μετὰ τὸν τίτλον «*Ἡ Κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη*», ὑπὸ τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ δ. Φ.